

1. januar 1990

Statsminister

Jan P. Syse

NYTTÅRSTALE

God kveld, og godt nytt år!
Frihet ruller over Europa.

Også vi har kjempet for vår frihet, det tok fem år å gjøre landet til vårt eget igjen. Øst-Europas folk har vært under åket i mer enn 40 år. De har vært okkupert av en fremmed ideologi, av kommunismen. Når rister de undertrykkelsen og undertrykkerne av seg.

Vi er øyenvidner til det som skjer. Men vi er også deltagere. For det er vår sak. Vi ser at overalt, fra Budapest til Bucuresti, fra Rostock til Riga, står det om begreper som er våre begreper. Om rett og galt, godt og ondt.

I vår daglige misnøye med alt som er skakt og skjevt opplever vi plutselig dette: At vår samfunnsform er forbilde for andre. Landene i Øst-Europa søker frihet. Og de søker garantier mot å falle tilbake i ufrihet. Garantiene finner de i maktdeling, i rettssikkerhet, i frie valg, i spredning av eiendomsrett, i personlig råderett. Der finner de også veien til en økonomi som virker.

Det er en god tanke å ta med seg, at våre samfunn kan inspirere andre. Ikke slik at det skal gjøre oss selvtilfredse. Men vi blir oss mer bevisst hvilken grunn vi selv bygger på. Det er ikke "vestlige" mot "østlige"

ideer. Det er ideer som har appell til alle mennesker. Fremfor alt at staten må ha sine grenser, at det må være en privat sfære av åndelige og materielle verdier som individet har eiendomsrett til, og som politiske makthavere ikke har lov til å trampe inn i. Det er bare når makten er delt at mennesket er fritt.

Det tiåret vi nå forlater er et vendepunkt i Europas historie. Vi gikk inn i 1980-årene med sovjetiske styrker på marsj over grensen til Afganistan. I dag blir Muren brutt opp, piggtrådsperringer rullet vekk, regimer veltet overende.

Inntil for noen dager siden hadde vi et håp om at 1989 skulle bli den fredelige revolusjonens år i Europa. Slik ble det ikke. Det rumenske folk måtte betale en høy pris for å riste tyranniet av seg.

Olav Duun sa det slik: "Verda ville bli fattigere om det ikkje fanst nokon som våga meir enn dei fekk att."

*****

Vi tar nå avskjed med etterkrigstiden. Det såret som har ligget der åpent, på tvers av vårt kontinent, er i ferd med å leges. Europa vokser sammen og kan igjen bli fritt og helt.

Slike historiske øyeblikk kommer ikke av seg selv. De skapes av politikere med mot og fremsyn. De skapes av enkeltmennesker, av en Sakharov, en Walesa og en Havel, som gjennom sin moralske autoritet og styrke viser vei for andre. Men, de skapes først og fremst av folkene selv, som gjør opprør mot ensretting og undertrykkelse.

I dag, 1. januar 1990, starter gjenoppbyggingens tiår. Nå skal vår egen politikk og troverdighet stilles på prøve. Et medlem av den sovjetiske folkekongressen uttalte at han følte seg som en murer uten arbeidstegninger. Vi må - hver

på vårt vis - bidra til arbeidstegningene. Og vi må ta del i det praktiske arbeidet.

Jeg vil oppfordre norsk samfunnsliv til aktiv deltakelse.

*****

Den militære trusselen i Europa er blitt mindre. Men miljøtrusselen vokser. Katastrofeområdene blir stadig større, særlig i land som Øst-Tyskland, Polen, Tsjekkoslovakia, Sovjetunionen.

Det er nå - når gjenoppbyggingen tar til - at miljøet får en ny sjanse. I mai vil de europeiske land, USA og Canada samles i Bergen for å komme videre med de store miljøproblemene. Åpningen i øst gir oss mulighet til å gripe fatt i denne trusselen med større kraft.

I året som kommer vil Norge oppta forhandlinger med EF om et utvidet samarbeide, sammen med de andre EFTA-landene. Vi ønsker å delta i det arbeidet som pågår med å bygge et nytt Europa. Et slikt utvidet samarbeid betyr ikke at vår nasjonale tilhørighet blir svakere. Det er i møte med andre at vi også kan utvikle vår egenart og bidra til det mangfold som er Europas styrke og kjennetegn.

90-tallet kan bli Europas tiår, en oppfyllelse av den visjon Arthur Koestler fikk da han som en "tvilende europeer" dro mot Østen. Han dro med en pilgrims sinnelag, men han avsluttet reisen slik, som han beskriver det:

"Jeg begynte min reise i sekk og aske, og kom tilbake temmelig stolt over å være europeer...

Når jeg forsøker saklig å sammenligne Europa med andre kontinenter og se hvordan Europa har møtt farer og vanskeligheter i fortiden - og hva vår verdensdel har ydet til menneskehetens historie, så få jeg likevel ny tiltro til denne lille skikkelsen som rider på ryggen til den asiatiske okse".

Jeg minner om at Norge er en del av denne skikkelsen.

*****

Midt i en oppbruddstid har vi behov for ankerfester. Samarbeidet med våre vestlige allierte i NATO er et slikt ankerfeste. Den vestlige alliansen er vårt viktigste redskap for gjensidig nedrustning og for trygghet i en fortsatt ustabil tid.

Utviklingen i Europa er en utfordring for oss alle. Men vi må ikke i entusiasmen over det som skjer svekke vår innsats i andre verdensdeler. Det burde vekke til ettertanke at mange utviklingsland kaller 1980-årene det tapte tiår. Sammen med miljøproblemene er fattigdomsutviklingen i ferd med å bli den store trusselen mot stabiliteten og sikkerheten i vår verden. Det er mitt håp at utviklingen i Europa vil frigjøre nye ressurser som kan settes inn også på disse områdene.

*****

Midt i den europeiske omveltningprosessen skal vi i Norge markere 50-årsminnet for overfallet i 1940. 1940 er en rystende historie om mental og militær uforberedthet. Men krigsårene er også en lysende beretning om fedrelandssinn og internasjonalt fellesskap.

Men fedrelandsfølelse og fellesskapsfølelse kan aldri være reservert de store høytidelige stundene i landets liv. Det er et krav om å ta daglig medansvar, hver i det vi gjør, hver innenfor vår egen krets. Om å gi en hjelpende hånd. Om å vise varme. Om ikke å snu ryggen til når urett skjer. Om å gjøre en ekstra arbeidsinnsats. Om å spørre: Hva kan jeg gjøre med denne oppgaven som noen burde ha løst?

*****

I de senere år har vi sett sterke tendenser til egoisme og personlig selvhevdelse. Det er et internasjonalt fenomen. Men det har også kommet hit. Vi skal naturligvis hilse med glede at mennesker står på egne ben og ikke andres. Men Henrik Ibsen viste oss forskjellen på å være seg selv og være seg selv nok. Den som krever stor personlig frihet, må også være villig til å ta stort personlig ansvar. De to ting må høre sammen, hvis ikke samfunnet skal falle fra hverandre.

ikke
Moralsk adferd er ikke noe man lærer seg på kurs. Det er en holdning vi må ha i oss. Det er håndverkeren som kan sitt fag og ikke fusker med kravene. Det er direktøren som lager smarte særordninger for å begunstige seg selv. Det er den offentlige ansatte som ikke misbruker det ansvaret han er tildelt. Det er den folkevalgtes plikt til hederlig vandel; til å tjene andre, ikke seg selv.

Og det er ansvaret for å leve slik at vi lengst mulig tar vare på oss selv, slik at vi kan hjelpe andre, i stedet for å ligge dem til byrde.

Til syvende og sist blir dette et spørsmål om moralske holdninger. Om å stille krav til oss selv. Da må vi forankre liv og adferd i noe høyere enn hensiktsmessighet. I hvert enkelt individ må det være nedfelt visse overordnede, urokkelige forestillinger om rett og galt. Mennesket må kunne sette sitt liv inn i en høyere orden.

I vår vesterlandske kultur, er det kristendommens bud som utgjør denne orden: "Du skal. Du skal ikke."

*****

Blant de mange, mange brev jeg får, kom ett i høst med en enkelt tekst om hva vi burde og kunne gjøre for eldre med skral økonomi og mye ensomhet. Det var undertegnet "En som snart skal gå stille bort". Jeg sender en hilsen tilbake. Ditt brev ligger på pulsten - som en arbeidsordre.

*****

Det skapes ikke gode samfunn uten at mennesker tar medansvar. Det er ikke slik at løsningen på alle problemer eller svaret på alle spørsmål kan ligge hos politikerne. Hvis det offentlige bruker for mye av landets inntekter, blir selve den økonomiske vekstevnen skadet. Da blir det mindre igjen å fordele, ikke mer. Dette har vi sett i praksis.

Vår største jobb blir nå å få bukt med arbeidsløsheten. Det krever solidaritet og evne til å løfte i flokk. At vi skal løfte i flokk betyr ikke at det er de andre - de der borte - som skal løfte, men at du og jeg må være med. Vårens lønnsoppgjør blir viktig. I solidaritet med 150 000 uten fast arbeid må de som er i arbeid vise moderasjon. Blir lønnsveksten for høy, vil mulighetene for at arbeidsløse kan vende tilbake til fast arbeid bli svekket. Og flere unge vil få problemer med å komme i arbeid.

Moderasjon og ansvar ved vårens oppgjør er derfor det beste håndslag vi kan gi til 150 000 arbeidsløse. Det er naboer, venner, tidligere arbeidskamerater det gjelder.

*****

Samtidig må vi skape vilkår som oppmuntrer til økt arbeidsinnsats og til å gå igang på egen hånd. Vi må stimulere innsats. Dette er en av de viktigste begrunnelsene for å senke skattene, særlig overtidsskatten. Skattelettelse må også få virkning for lønnsoppgjøret. Forhandlingene dreier seg jo om folks kjøpekraft etter skatt. De som får øket kjøpekraften mest gjennom skattelettelse, bør kreve tilsvarende mindre i lønnstillegg.

Vi må også stimulere innsats i skolen. Norge får bare en skole med kvalitet når den har preg av å være en seriøs arbeidsplass, der elevene møter krav, og får hjelp til å

utvikle seg lengst mulig i kunnskaper og gode arbeidsvaner. Alle de andre verdiene skolen skal fremme er selvfølgelig også viktige - fellesskap, trivsel, kritisk sans. Men de står ikke i motsetning til kravet om kunnskap og ferdigheter. Personlige karakteregenskaper utvikler seg ikke på tomgang.

*****

I det daglige har vi lett for å feste oss ved alle problemer vi ikke har løst. Dermed kan det vokse frem en mørk pessimisme - vi lar oss overvelde av vanskelighetene i stedet for å angripe dem. Men vi har ingen grunn til det. Sammenlignet med de fleste land ville Norge vært et rikt land selv uten oljen. Vi er en av verdens største skipsfartsnasjoner, ingen flåte vokser raskere enn den norske. Vi har utviklet en helt ny næring innen fiskeoppdrett. Vår prosessindustri er høyt utviklet. Vi har en sterk legemiddelindustri. Deler av verkstedindustrien øker sin eksport kraftig. Vi kan når vi vil. Hva vi trenger, er å gå løs på oppgavene med realisme og pågangsmot.

Herman Smitt Ingebretsen skrev engang: "Vi ble boende lengst nord i verden. Mellom oss og isen er der ingen. Men vi odlet dette landet. Vi dyrket dets jord, og der den tok slutt, pløyet vi opp havet".

Nå er det svart hav i nord. Tilbakegang og krise. Det er et felles ansvar. Det krever nytenkning og nye tiltak. Innsats og nyskapning må belønnes slik at landsdelen kommer i balanse. Det haster. Forslag om en tiltakssone kommer om kort tid.

*****

Helsevesen og eldreomsorg angår oss alle. Vi kan alle bli pasienter, eller vi er det. Vi har alle pårørende eller kjente som har tunge dager. Skal vi kunne gi et stadig mer omfattende og bedre helsetilbud, trenger vi alle gode

krefters medvirkning. Det skal ikke være noen Berlin-mur mellom offentlig og privat innsats, men et fruktbart samspill. I tillegg må vi gå grundig inn på hvordan pengene i helsevesenet kan styres og benyttes bedre slik at flere kan behandles. De frivillige organisasjoner gjør en stor innsats. Det er umulig å tenke seg at omsorgsoppgavene kunne løses bare i offentlige kontorer og institusjoner. Mennesker må enkeltvis være innstilt på å hjelpe andre mennesker. Nylig så vi et bevegende fjernsynsprogram om menneskelig ensomhet i dagens Norge. Det skulle ikke være slik. Vi kan alle gjøre noe med det. Som Arnulf Øverland sier: "En times omhu for en ensom venn, har aldri noen gitt forgjeves hen".

*****

Noe av det farligste i vårt samfunn er at mange ikke føler trygghet i det daglige. De ser hverdagskriminaliteten øke rundt seg. De føler seg fremmed i et samfunn hvor det virker som om lovbrysterne går fri. De opplever innbrudd og tyverier og hører om alle andres. De leser om overfall på eldre. De er livredde for narkomane som ikke har kontroll over seg selv og som må stjele for å tjene til sin neste sprøyte.

Dette tar jeg meget alvorlig. Slike forhold angriper menneskers tillit til samfunnet. Den tilliten omfatter begreper som rettferdighet, konsekvens og plikt. Summen av alt dette heter orden. Ikke bare slik vi forstår det i uttrykket "lov og orden", men i en videre mening: At det er orden på tingene, orden i tilværelsen.

Ikke minst må kampen mot narkotika-ondet bli en hovedoppgave både hjemme og ute.

*****

Vi går i dag inn i det siste tiår i dette århundre, ja, i dette årtusen. Vi står i en veldig brytningstid, full av

usikkerhet, men, fremfor alt full av håp. Vi opplever frihetens fremmarsj. Vi ser konturene av en varig fred. Jeg ser på 90-tallet som et mulighetenes tiår, ute og hjemme.

En av de store oppgavene her hjemme vil bli de olympiske vinterleker i 1994. Først var vi meget begeistret for dem. Nå er mange mest bekymret. Men heller ikke disse problemene er større enn at vi kan mestre dem. OL er stadig en stimulerende oppgave - ikke bare en anledning til å vise Norges ansikt utad, men også til å vise for oss selv at vi kan.

Til slutt vil jeg på vegne av oss alle få uttrykke vår varme og hengivenhet overfor Hans Majestet Kong Olav, og takke for hans store innsats for landet. Vi ønsker ham og hans familie, og hverandre, et godt nytt år.